

Faculteit der Managementwetenschappen

Evaluatie Democratiefestival

Dr. Kristof Jacobs, Universitair Docent
Carmen van Alebeek, Onderzoeksassistent
Lars Stevenson, Onderzoeksassistent

Evaluatie Democratiefestival

Door: Dr. K. Jacobs, C. Van Alebeek & L. Stevenson

In opdracht van: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Ten geleide:

In dit rapport wordt het eerste Nederlandse Democratiefestival geëvalueerd. Dit doen wij aan de hand van zes onderwerpen (deelvragen). Deze deelvragen gaan in op hoe de deelnemers, maar ook niet-deelnemers naar het festival kijken. We maken daarvoor gebruik van een mix van kwantitatieve en kwalitatieve data. De kwantitatieve data gebruiken we om bredere patronen te herkennen, de kwalitatieve om een idee te krijgen wat er achter de cijfers schuilgaat.

Introductie

In dit rapport evalueren we het Democratiefestival dat werd gehouden op 30 en 31 augustus 2019 in Veur-Lent bij Nijmegen. Het doel van dit rapport is om het festival te evalueren. Dit doel bereiken we door een antwoord te geven op de volgende zes deelvragen:

Deelvraag 1. Wie waren er aanwezig op het festival?

Deelvraag 2. Wat vonden de aanwezigen van het festival?

Deelvraag 3. Hoe denken de aanwezigen over de Nederlandse democratie?

Deelvraag 4. Heeft het festival bijgedragen aan actief burgerschap?

Deelvraag 5. Was het festival ook bekend onder de *niet-deelnemers* en hoe denken zij over het festival?

Deelvraag 6. Wat kan er beter bij een eventuele herhaling van het festival?

Deelvraag 1 tot en met vier worden beantwoord op basis van surveys uitgezet bij de deelnemers (voor- en na-meting met respectievelijk 795 en 1607 respondenten)¹ en interviews met een diverse groep van 37 aanwezigen. De surveys dienen om brede patronen bloot te leggen, de interviews om deze patronen verder uit te diepen. Deelvraag 5 wordt beantwoord op basis van een survey uitgevoerd bij het LISS-panel (2202 respondenten). Deelvraag zes wordt beantwoord op basis van de vier types data (voor-meting aanwezigen, na-meting aanwezigen, interviews aanwezigen, survey niet-aanwezigen). Meer details over de methodologische achtergrond van dit evaluatieonderzoek zijn terug te vinden in Appendix 1 (surveys) en 2 (interviews).

---

¹ Veel mensen schreven zich vrij laat in en waren daardoor te laat om de eerste enquête in te vullen.

Deelvraag 1. Wie waren er aanwezig op het festival?²

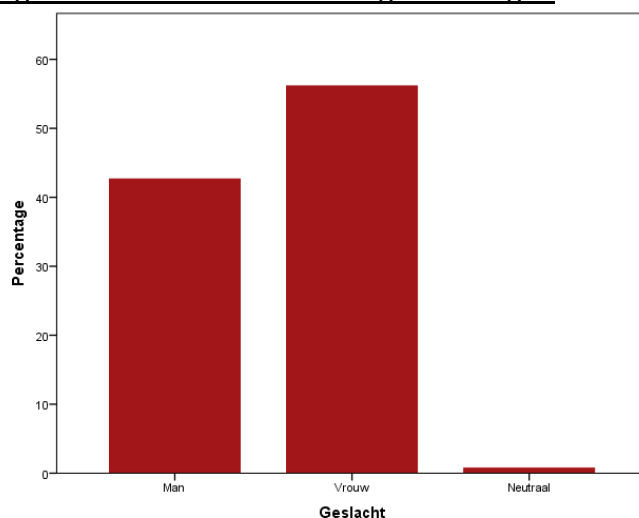
Introductie

Op 30 en 31 augustus zakten 6417 mensen af naar Veur-Lent bij Nijmegen voor het Democratiefestival. Ongeveer een derde daarvan schreef zich op de dag zelf in. In de aanloop naar het Democratiefestival werd er veel gesproken over welk type mensen er aanwezig zouden zijn op het festival. De typische deelnemer bij burgerparticipatie is meestal ouder en hoogopgeleid en de etnische diversiteit is beperkt (cf. Boogard & Michels, 2016). De organisatoren van het festival hadden tot doel om een breed publiek te bereiken, met speciale aandacht voor jongeren. In dit hoofdstuk gaan we na welk type deelnemers het Democratiefestival trok.

Net iets meer vrouwelijke aanwezigen

Hoewel de man-vrouw verdeling in de Nederlandse samenleving ongeveer 50-50 is, was de verhouding minder gelijk onder de aanwezigen op het festival. De vertekening is overigens niet groot (ongeveer 45-55), maar valt op omdat over het algemeen net iets meer mannen participeren in aan politiek gerelateerde activiteiten.³ Overigens is deze verhouding vergelijkbaar met andere Democratiefestivals in Scandinavië en de Baltische Staten (Buhl, Elvang & Wolff, 2017; zie ook appendix 3 voor een overzicht).

Figuur 1. Man-vrouw verdeling aanwezigen

Noot. Gebaseerd op 794 respondenten

² Methodologische noot: de socio-demografische analyses zijn gebaseerd op de voor-meting. De vragenlijst na het festival was namelijk al vrij lang en om de kwaliteit van de antwoorden zo hoog mogelijk te houden is besloten de socio-demografische variabelen niet nog een keer op te nemen in die vragenlijst (aangezien ze constant bleven: mensen veranderen bv. niet zomaar van geslacht op één week tijd). Dat betekent wel dat we van een deel van de respondenten geen gegevens over socio-demografische kenmerken hebben (met name deze respondenten die enkel de na-meting invulden).

³ Uit een nadere analyse blijkt dat vrouwelijke aanwezigen vaker uit (onder meer) professionele overwegingen kwamen, de mannelijke meer uit persoonlijke. Dit verschil is echter niet significant (getest via Kendall's tau c, $p = 0,213$; en Spearman's correlatiecoëfficiënt, $p = 0,213$).

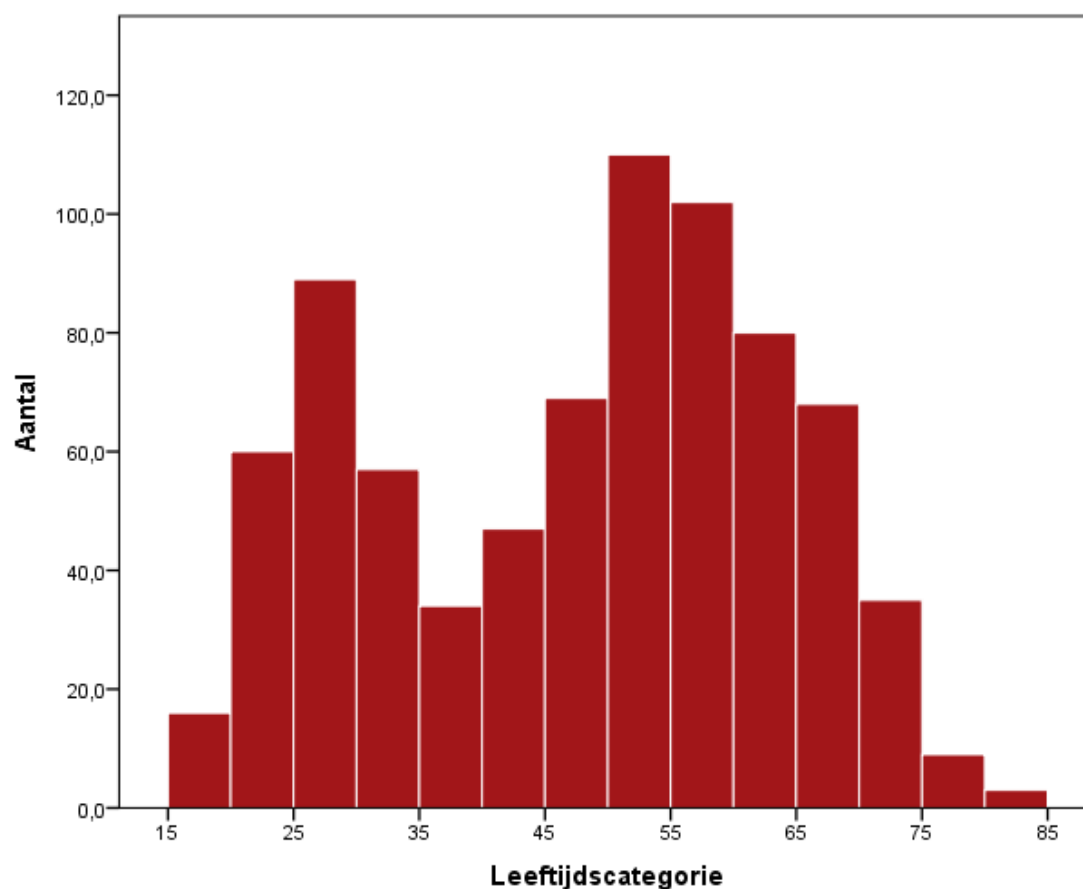
Veel twintigers en vijftigers onder de aanwezigen

Wat betreft de leeftijdsverdeling van de aanwezigen vallen drie zaken op. Allereerst waren er veel vijftigers die aan het festival deelnamen. Dit is op zich niet verwonderlijk, aangezien deze groep vrij vaak aanwezig is bij politieke participatie (zie bv. Boogaard & Michels, 2016).

Ten tweede valt op dat het festival ook een vrij grote groep jongeren trok. Dit is wel opvallend omdat jongeren vaak duidelijk ondervertegenwoordigd zijn bij politieke participatie. Het relatief hoge aantal jongeren kan wellicht deels verklaard worden door de *locatie* (in universiteitsstad Nijmegen) en daardoor de aanwezigheid van studenten: meer dan 70% van de aanwezige 18-25-jarigen gaf aan student te zijn. Veel aanwezige jongeren gaven aan vanuit studie-gerelateerde interesse aanwezig te zijn. Een element dat voor deze groep een rol zou kunnen spelen is met name het *festival-aspect*. Zo'n 8% van deze leeftijdsgroep gaf in de open vragen aan te zijn gekomen voor de artiesten, bij de overige leeftijdscategorieën was dat gemiddeld 2%. Al dient hierbij tevens benadrukt te worden dat die percentages dus voor alle leeftijden zeer laag zijn: de meeste aanwezigen waren er voor het inhoudelijke deel; een beperkte groep kwam met name voor artiest Danny Vera

Ten derde valt op dat het aandeel 65+'ers lager is dan bij traditionele politieke participatie. Ze zijn er wel, maar domineren het beeld niet zoals dat bij politieke participatie het geval is. Mogelijk speelt ook hier de keuze voor een festival-opzet een rol. Aan de communicatie zal het niet gelegen hebben: deze groep was het vaakst bekend met het bestaan van het festival. De bekendheid van het festival was het hoogst bij de 65+'ers: zo'n 33% van de 65+ respondenten in de meting bij de niet-aanwezigen gaf aan van het festival gehoord te hebben. Bij 15-35-jarigen lag dat percentage op zo'n 17%.

Figuur 2. Leeftijdsverdeling aanwezigen

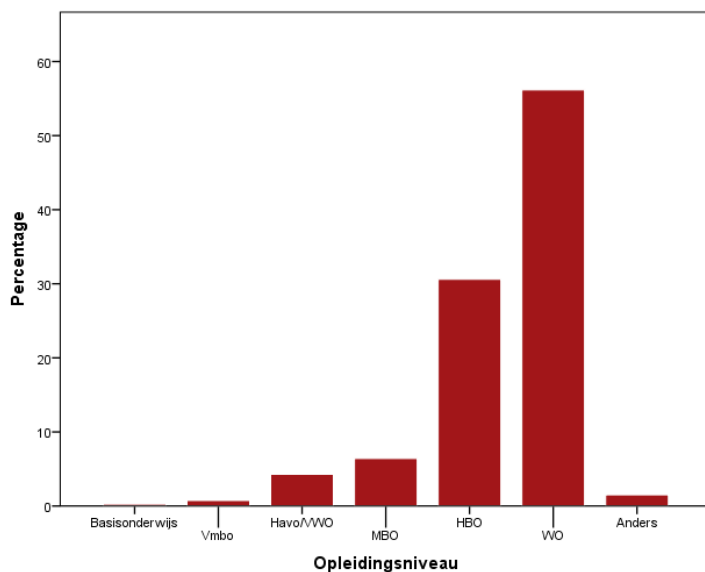

Noot. Gebaseerd op 780 respondenten

Vooraf hogeropgeleiden waren aanwezig

Bij politieke participatie zie je vaak dat hogeropgeleiden sterk oververtegenwoordigd zijn. Dat was ook het geval op het Democratiefestival. Zoals we later zullen zien, trok het festival een aanzienlijk aantal hoogopgeleide professionals. Zo'n 55% van de respondenten had een universitair diploma en zo'n 30% had een HBO-diploma. Een dergelijk percentage is overigens in lijn met het percentage hogeropgeleiden dat men ziet bij politieke participatie (cf. Boogaard & Michels, 2016).

Figuur 3. Opleidingsniveau aanwezigen

Noot. Gebaseerd op 794 respondenten

Helft aanwezigen uit persoonlijke overwegingen, helft (mede) uit professionele

Slechts een relatief beperkt deel van de aanwezigen kwam enkel uit professionele interesse naar het festival (zo'n 12% van de aanwezigen). Ongeveer de helft van de aanwezigen (zo'n 52%) kwam uit persoonlijke interesse. Opvallend is echter wel dat het festival ook veel mensen trok die zowel uit professionele als persoonlijke motivatie aanwezig waren (zo'n 36% van de aanwezigen). Dat betekent dus dat professionele interesse voor ongeveer de helft van de aanwezigen (mede) een rol speelde om te komen.

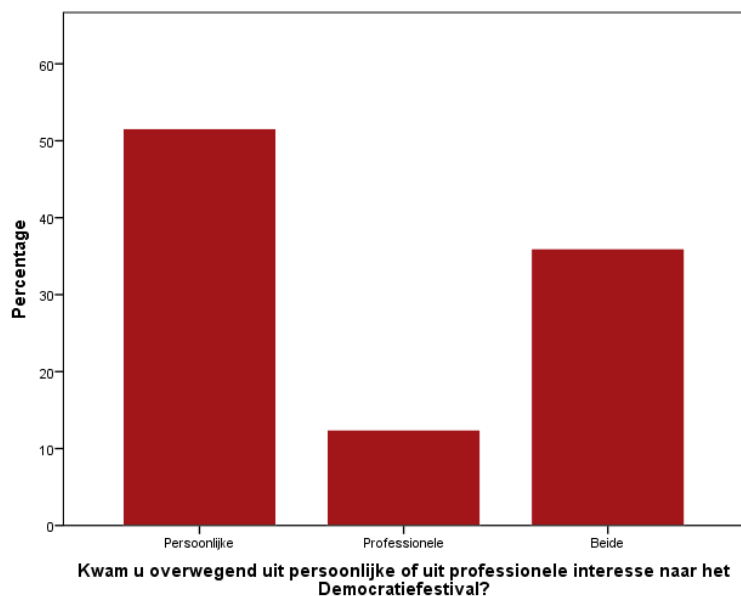
Hoe dit cijfer te duiden? Is dit nu een hoog of een laag percentage? Om dit te beoordelen hebben we een ijkpunt nodig. Een vergelijking met de Scandinavische en Baltische Democratiefestivals die de inspiratie vormden voor het Nederlandse Democratiefestival is daarom nuttig.

Concreet geven twee van dergelijke festivals in hun rapportage inzicht in de beweegredenen van de aanwezigen (Buhl, Elvang & Wolff, 2017; zie ook appendix 3 voor een overzicht). In Denemarken was zo'n 50% van aanwezigen gewone 'burger' en was de andere 50% in professionele hoedanigheid aanwezig, in IJsland was slechts 20% burger en was 80% in professionele hoedanigheid aanwezig. Het Nederlandse aantal mensen dat uit persoonlijke motivatie kwam, is in lijn met het Deense en beduidend hoger dan de IJslandse. Dat veel mensen komen vanuit professionele interesse lijkt dus ook deels inherent aan het concept "Democratiefestival". Dat is niet onlogisch: naar een festival over democratie komen natuurlijk ook veel mensen die professioneel met democratie bezig zijn. Daarbij dient overigens wel te worden opgemerkt dat veruit het grootste deel van deze professionals dat

ook deed uit persoonlijke interesse. Dat betekent overigens niet dat er geen kansen zijn om dat publiek verder te verbreden, zoals we later zullen zien.

Figuur 5. Type interesse dat de aanwezigen dreef om te komen

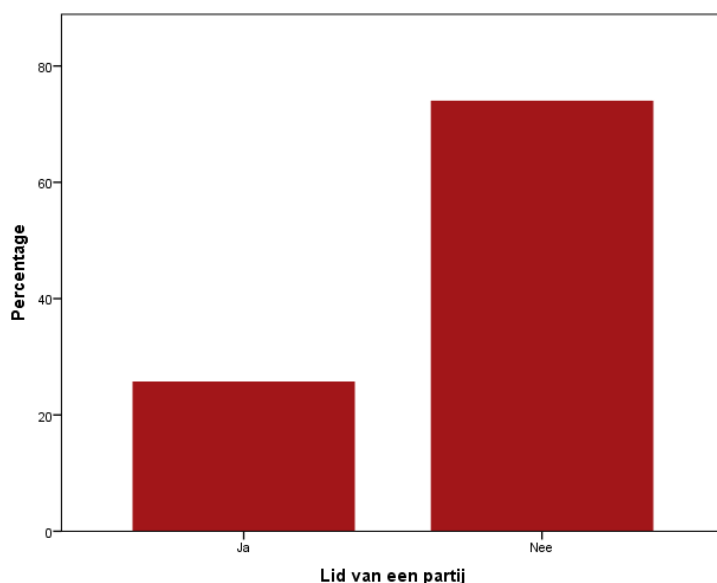
Noot. Gebaseerd op 1601 respondenten

Veel partijleden aanwezig

Verder was een hoog aantal aanwezigen lid van een partij. Zo'n twee procent van de Nederlandse bevolking is lid van een politieke partij. Onder de aanwezigen op het Democratiefestival lag dit percentage echter vele malen hoger: 26% van de aanwezigen is lid van een politieke partij. Ook hier zien we dus dat het festival vooral een bepaald, politiek geïnteresseerd publiek trok.

Aan de andere kant is een dergelijk hoog cijfer ook niet geheel verwonderlijk aangezien de organisatie hen ook expliciet had uitgenodigd. Alle partijen die in de Tweede Kamer zijn vertegenwoordigd, werd gevraagd om een bijdrage aan het festival te leveren. Daar is in ieder geval uitgekomen dat een aantal partijen de politieke circustent heeft bemenst en dat bijna alle partijen hebben deelgenomen aan de debatten in de debatarena. Daarnaast was er een onderdeel met jonge politici en heeft de ChristenUnie nog een programmaonderdeel ingevuld. Het is aannemelijk dat deze personen ook andere leden van hun partij hebben uitgenodigd. Hoewel er op verschillende doelgroepen is ingezet lijkt het dus sowieso zo te zijn dat de werving van met name mensen die verbonden zijn aan een partij zeer succesvol was. Ook dat is natuurlijk niet onverwacht: inhoudelijk paste het festival zeer goed bij hun interesse.

Figuur 4. Lidmaatschap politieke partij

Noot. Gebaseerd op 758 respondenten

Conclusie: relatief homogene groep hogeropgeleiden

Wat betreft geslacht en leeftijd verschillen de deelnemers licht van de Nederlandse bevolking: er waren net iets meer vrouwen aanwezig en er waren relatief veel jongeren en vijftigers aanwezig. Aan de andere kant waren 65+'ers relatief weinig aanwezig. Het feit dat het hier om een festival ging is een mogelijke verklaring voor zowel het hogere aantal twintigers als het relatief lagere aantal 65+'ers. Qua opleidingsniveau was de vertekening groter: het festival trok vooral hogeropgeleiden (HBO & WO). Ongeveer de helft van de aanwezigen kwam uit persoonlijke interesse, ongeveer de helft (mede) uit professionele interesse. De aanwezigen waren ook veel meer dan gemiddeld lid van een politieke partij.

De organisatoren van het festival hadden tot doel om een breed publiek te bereiken, met speciale aandacht voor jongeren. Hoewel het tweede doel lijkt te zijn bereikt, lijkt het eerste doel erg ambitieus te zijn geweest. Als we de cijfers van het Nederlandse Democratiefestival vergelijken met de Scandinavische en Baltische festivals die als inspiratie dienden voor het Nederlandse festival, zien we dat Nederland het hetzelfde doet als Denemarken en beduidend beter dan IJsland. Deze vergelijking wijst erop dat het festival-gedeelte van het Democratiefestival slechts deels een breder publiek wist te trekken, maar dat dit wellicht ook inherent is aan het concept van een Democratiefestival: uiteraard trekt een dergelijk festival mensen die in democratie geïnteresseerd zijn.

Deelvraag 2. Wat vonden de aanwezigen van het festival?

Algemeen oordeel aanwezigen: positief met aangename sfeer

Het tweede onderdeel van deze evaluatie onderzoekt in welke mate de aanwezigen tevreden waren met het Festival. Gemiddeld beoordeelden de aanwezigen het festival met een rapportcijfer van 7,32. Nu is het rekenkundig gemiddelde gevoelig voor extreme scores. 54% van de aanwezigen gaf het festival een 8 of meer. Daartegenover staat dat 9,1% van de aanwezigen het festival een onvoldoende gaf. Al met al wijzen deze cijfers er op dat de aanwezigen tevreden waren met het festival.

Tabel 1. Welk cijfer geeft u voor het festival als geheel?

	Freq.	%
1	9	0,7%
2	12	0,9%
3	19	1,4%
4	23	1,7%
5	61	4,5%
6	133	9,7%
7	374	27,3%
8	561	40,9%
9	137	10,0%
10	41	3,0%

- Gemiddelde score 7,32
- 53,9% geeft een 8 of hoger
- 9,1% beoordeelt festival als onvoldoende

Noot. Gebaseerd op 1370 respondenten

Dat blijkt ook uit de vraag of het festival voldeed aan de verwachtingen: 73,8% van de aanwezigen antwoord hierop bevestigend, voor slechts 12,5% van de aanwezigen voldeed het festival niet aan de verwachtingen.⁴ We vroegen de respondenten ook of ze in een open vraag konden toelichten wat voor hen de belangrijkste redenen waren voor dit oordeel. Box 1a. geeft een overzicht van enkele representatieve antwoorden. Box 1b voegt daar ook inzichten aan toe verkregen uit kwalitatieve interviews met aanwezigen. Het beeld dat hieruit naar voor komt, is dat men met name tevreden is over de inhoud, maar dat het 'festival'-element wat meer benadrukt mocht worden. Daarnaast ging het in de antwoorden ook vaak over de opkomst: voor sommigen was deze onverwacht hoog, anderen vonden de opkomst iets tegenvallen.

⁴ 13,7% antwoordde dat het festival "redelijk" voldeed aan de verwachtingen.

In onderstaande twee boxen geven we enkele representatieve antwoorden op basis van survey-antwoorden op een open vraag waar de respondenten toelichting konden geven bij het rapportcijfer (box 1a) dan wel op basis van antwoorden die we kregen tijdens de kwalitatieve interviews op het festival zelf (box 1b). In beide gevallen zijn de weergegeven antwoorden geselecteerd op basis van een clustering van alle antwoorden. Vandaar dat er soms tegenstrijdige antwoorden worden gepresenteerd; dat geeft dan aan dat een deel van de respondenten bv. vond dat het boven verwachting was, maar er tegelijkertijd ook een deel van de respondenten was dat elementen noemde die niet aan de verwachtingen voldeden. Onderstaande boxen, en de verdere boxen in dit evaluatierapport dienen dus gelezen te worden als illustratie van patronen.⁵ Voor de bredere patronen verwijzen we telkens naar de cijfers (zoals die bv. in tabel 1). De boxen zijn illustraties.

Box 1a. Toelichting bij vraag of festival voldeed aan verwachtingen (survey-antwoorden)

- “Ik heb ook al contacten gelegd met een aantal Tweede Kamerleden, dit gaat boven mijn verwachtingen uit.”
- “Voldeed aan verwachtingen, echter had het wat meer fun gemogen onder de naam 'festival'.”
- “De opkomst valt me tegen.”
- “Het oversteeg mijn verwachtingen misschien zelfs wel. Groot aanbod.”

Box 1b. Twee verdiepende interview-extracten

“Ik ben op het festival afgekomen voor de muziek. Als je aan een festival denkt, denk je toch aan muziek. Het deed me een beetje denken aan de Nijmeegse Zomerfeesten. Toen ik hier op het festival kwam, werd ik toch een beetje teleurgesteld dat het eigenlijk alleen maar praten en debatteren was. Aan de andere kant werd er wel goed aangekondigd waarover er gepraat werd. Maar toch dacht ik steeds: politici, probeer nu eens gewoon lekker op een wat meer beweeglijke en dynamische manier met het publiek om te gaan.”

Man, 26 jaar, mbo

“Toen ik het programma zag dacht ik: er is wel heel veel dat je kan doen. Een beetje overweldigend misschien. Dat je niet kan kiezen. Maar wat oppervlak betreft is het best wel te doen en overzichtelijk. Er zijn ook meer mensen dan ik had verwacht, dus dat is ook wel leuk.”

Vrouw, 18 jaar, hbo

⁵ Niet alle reacties in de boxen zijn even vaak gegeven, maar de strekking van de reacties kwam wel meermaals voor. De kwantiteit van de genoemde reacties verschilt dus.

De aanwezigen vonden het festival ook nuttig en aangenaam. Zo'n driekwart van de aanwezigen vond het festival nuttig en zelfs zo'n 90% van hen vond het festival aangenaam.

Tabel 2. Ik vond het bezoek aan het Democratiefestival...

	(1) helemaal oneens	(2) oneens	(3) eens noch oneens	(4) eens	(5) helemaal eens
...nuttig (Gemiddelde 4,01)	3,8%	5,2%	13,4%	41,3%	36,3%
...aangenaam (Gemiddelde 4,33)	1,7%	2,4%	7,1%	39,1%	49,8%

Noot. Gebaseerd op 1997 respondenten

In een open vraag gaven we de respondenten ook de mogelijkheid dit oordeel toe te lichten. In box 2a geven we een aantal representatieve antwoorden op deze open vraag. Box 2b voegen we daar wederom inzichten aan toe verkregen uit kwalitatieve interviews met aanwezigen. Over het algemeen was men zeer tevreden over de 'relaxte' sfeer van het festival.

Box 2a. Toelichting bij de stellingen uit tabel 2 (survey-antwoorden)

- "Ik vind het leuk, erg gezellig."
- "Er zijn een heleboel onderwerpen en organisaties die nieuw voor me zijn en dat vind ik heel leuk."
- "Ik heb heel veel geleerd vandaag."
- "Het is verspilde tijd."
- "Er hangt een leuke sfeer, ze hebben echt uitgepakt."
- "Stof tot nadenken."
- "Ik voelde mij niet welkom op het festival, bij aanmelding veel vragen, bij binnenkomst onaardige personen."

Box 2b. Drie verdiepende interview-extracten

“Ik moet zeggen, onze dag is vanmorgen om negen uur begonnen en we gaan pas om half acht weer weg vanavond. Dat was wel eerst iets waarvan ik dacht: goh, dat is wel een lange dag. Maar de tijd vliegt voorbij, want het boeit me allemaal gewoon heel erg.”

Vrouw, 57 jaar, opleidingsniveau onbekend

“Ik vind democratie sowieso heel interessant en ik vind het een leuke mengeling van plezier en leerzame activiteiten. En ook een mooie locatie. Ik vond het echt heel erg leuk. Ik vind vooral de sfeer heel erg kalm en iedereen is zo vredig en relaxed. De mensen die aanwezig zijn, zijn gekomen uit pure interesse.”

Vrouw, 25 jaar, wo

“Er werd goed op gelet dat ik niet zo heel makkelijk liep en werd netjes naar mijn auto gebracht dus dat was echt top. De hele afhandeling was gewoon netjes. Ja, dat was echt wel fijn.”

Man, 31 jaar, wo

Tevredenheid met diversiteit standpunten

Zoals uit het eerste deel van dit rapport naar voren kwam was de groep deelnemers vrij homogeen (zeker wat betreft opleidingsniveau) en kwam een belangrijk deel van de aanwezigen uit professionele overwegingen. Aan de aanbodzijde is er echter gepoogd om het aanbod van de sprekers zo heterogeen en divers mogelijk te maken. Ook wilde de organisatie via de opzet van dat aanbod uitwisseling van standpunten stimuleren (met name door gebruik van verschillende types interactieve werkvormen en formats die expliciet diversiteit in opinies benadrukken zoals bv. Ja/Nee veld).

Hoe is dit geland bij de aanwezigen? Veel aanwezigen oordeelden dat ze op het festival zowel hun eigen als andere standpunten tegenkwamen. Zo gaf een meerderheid van de respondenten aan dat ze mensen ontmoet hebben die ze normaliter niet zouden ontmoeten; dat men zijn/haar mening kon uiten en dat men informatie kreeg waardoor men zijn/haar standpunt beter kan onderbouwen. Daarnaast gaf ook een groot aantal respondenten (net geen meerderheid) aan dat ze andere standpunten hebben leren kennen. Verder geeft ongeveer een derde aan anders te zijn gaan denken en eveneens een derde geeft aan meer begrip te hebben gekregen voor andere standpunten.

Tabel 3. Op het festival heb ik...

	(1) helemaal oneens	(2) oneens	(3) eens noch oneens	(4) eens	(5) helemaal eens
...meer standpunten leren kennen dan die van mezelf (Gemiddelde score 3,30)	5,8%	16,5%	28,8%	39,1%	9,7%
...informatie gekregen waardoor ik mijn standpunten beter kan onderbouwen (Gemiddelde score 3,48)	5,6%	11,5%	26,0%	43,2%	13,7%
...mensen ontmoet die ik normaliter niet zo snel zou ontmoeten (Gemiddelde score 3,46)	7,0%	16,6%	19,2%	38,0%	19,2%
...mijn mening kunnen uiten (Gemiddelde score 3,57)	4,1%	10,0%	26,5%	43,2%	16,2%
...meer begrip gekregen voor mensen met andere standpunten (Gemiddelde score 3,11)	5,7%	17,8%	41,4%	29,5%	5,6%
...informatie gekregen waardoor ik anders ben gaan denken (Gemiddelde score 3,01)	6,7%	24,9%	35,1%	27,5%	5,8%
...nieuwe manieren geleerd waarop je met elkaar in gesprek kunt gaan (Gemiddelde score 3,09)	8,4%	22,9%	29,4%	30,3%	8,9%

Noot. Gebaseerd op respectievelijk 1386, 1385, 1380, 1382, 1383, 1381 en 1382 respondenten.

Omgekeerd oordeelden een derde van de aanwezigen wel dat ze geen nieuwe manieren geleerd hebben om met elkaar in gesprek te gaan en eveneens een derde oordeelde dat ze geen informatie kregen waardoor ze anders zijn gaan denken. Gegeven het brede aanbod was het voor aanwezigen ook perfect mogelijk om enkel naar die activiteiten te gaan die pasten bij het eigen standpunt.

Dat is ook niet erg verrassend. We kunnen bijvoorbeeld de vergelijking maken met een muziekfestival. Op een dergelijk festival gaan bezoekers ook voornamelijk naar bands die ze leuk vinden of die bands waar ze nieuwsgierig naar zijn, los van de eigen voorkeur. Een bezoek aan die laatste categorie kan er dan bv. wel toe leiden dat men die ene Jazz-band leuk vindt, maar dat maakt van de bezoeker nog geen jazz-liefhebber *in het algemeen*. Daarvoor is een veel grotere en bredere 'exposure' nodig.

Wederom vroegen we aan de respondenten om hun antwoorden toe te lichten in een open vraag. Een aantal representatieve antwoorden staat weergegeven in box 3a, extracten van de kwalitatieve interviews in box 3b. als het gaat om mensen met andere standpunten ontmoeten, wordt vaak in

eerste instantie gedacht aan andere aanwezigen – *burgers* dus- die een ander standpunt hebben. Zoals we eerder zagen was de groep aanwezigen echter vrij homogeen: de overgrote meerderheid van de aanwezigen was zeer tevreden met de democratie, was politiek geïnteresseerd en was hoogopgeleid. In dat opzicht is het opvallend dat de cijfers inzake mensen met andere standpunten ontmoeten zo hoog zijn. Nu betekent dat uiteraard niet automatisch dat deze mensen dezelfde standpunten hebben (een rechten-student heeft bv. zelden dezelfde opvattingen als een filosofie-student; hoewel beiden vaak politiek geïnteresseerd zijn). Maar er is nog een andere verklaring mogelijk. Wat de antwoorden in beide boxen ook blootleggen is dat het festival de aanwezigen op een laagdrempelige manier in contact kon brengen met *sprekers* uit domeinen waar men niet dagelijks mee in contact komt (zoals bv. de sprekers in samenwerking met Defensie deelnamen aan het programma).

Box 3a. Toelichting bij de stellingen uit tabel 3 (survey-antwoorden)

- “Ik heb geleerd dat mensen minder ver van elkaar staan dan het soms in de media lijkt.”
- “Goede gesprekken en inspiratie.”
- “Het was een fijne manier om in contact te komen met wethouders, politici en ambtenaren.”
- “Te veel een eenzijdig onderonsje: alleen maar meningen, geen verdieping.”
- “Contact met andersdenkenden kunnen leggen.”
- “Sprekers willen spreken, niet luisteren. Het blijkt erg moeilijk om mensen in de zaal op een goede manier te betrekken. Wat stillere mensen krijgen dus nauwelijks kans.”
- “Ik heb niet het gevoel dat ik op enige manier belemmerd ben in het uiten van mijn mening.”
- “Interessante gesprekken gehad die als input dienen voor het beter uitvoeren van mijn werk.”

Box 3b. Extracten interviews

“Je ontmoet hier mensen die je normaal in het dagelijks leven niet tegenkomt. Alleen al die generaal of top-rechters in het Partnerdorp. Als je daarin geïnteresseerd bent, is nu je kans om heel dichtbij die mensen vragen te stellen over dingen waar jij nog mee zit.”

Vrouw, 71 jaar, opleidingsniveau onbekend

“Ik heb niets geleerd vandaag, per se. Ik heb wel interessante gesprekken gehad, dat wel. Dat is ook de meerwaarde van zo’n festival, denk ik. Tijdens sessies met mensen in gesprek gaan over het betreffende onderwerp.”

Vrouw, 48 jaar, hbo-plus

“Ik heb de bevestiging gekregen dat we gelukkig ook nog een hoop genuanceerde mensen in dit land hebben en niet alleen maar mensen met zwart-wit meningen of ja-nee meningen, maar ook mensen die gewoon openstaan voor andermans argumenten. Mensen die kunnen luisteren en het gesprek willen aangaan.”

Man, 39 jaar, wo

Deelvraag 3. Gelijk beeld van Nederlandse democratie

Een beeld dat vaak bij participatieprocessen naar voren komt is dat het vooral tevreden mensen trekt of omgekeerd een 'loud minority'. We vroegen de respondenten ook naar hun algemene tevredenheid met de Nederlandse democratie. Maar liefst 88% van de respondenten was (zeer) tevreden met het functioneren van de Nederlandse democratie, slechts 12,1% was dat (helemaal) niet.

Daarbij dient wel te worden opgemerkt dat in Nederland het percentage tevredenen sowieso hoog ligt. Zo was volgens het Europese Eurobarometer-onderzoek het percentage tevredenen zo'n 64% procentpunten hoger dan het percentage ontevredenen (najaar 2018) (Eurobarometer 90.3). Bij onze respondenten was dat 75,9% hoger (berekening: 88%-12,1%).⁶ Het festival trok dus vooral mensen die tevreden waren met de democratie.

Tabel 4. Algemene tevredenheid met functioneren democratie in Nederland

	Freq.	%
<i>Zeetevreden</i>	325	21,9%
<i>Tamelijktvreden</i>	987	66,1%
<i>Niettevreden</i>	153	10,2%
<i>Helemaal niettevreden</i>	28	1,9%

- 88% (zeer) tevreden met functioneren democratie
- 12,1% (helemaal) niet tevreden

Noot. Gebaseerd op 1493 respondenten

Hebben de aanwezigen ook informatie opgedaan dat hun beeld van het functioneren van de Nederlandse democratie (positief of negatief) beïnvloedde? Daar lijkt het niet op. Het gemiddelde verschil tussen de voor- en na-meting laat nauwelijks een verschil zien qua oordeel in hoeverre de verkiezingen in Nederland vrij en eerlijk zijn, de rechten van minderheden beschermd worden, media betrouwbare informatie geven over de regering of de mate waarin burgers invloed hebben op het beleid. In alle gevallen is het verschil tussen de voor- en na-meting klein: het grootste verschil is 0,19 op een schaal van 1 tot 10. Verwaarloosbaar dus.⁷

Dit alles is uiteraard niet onlogisch: in de regel worden dit soort oordelen vooral beïnvloed door grote gebeurtenissen zoals economische crisissen/heroplevingen, corruptieschandalen of een verbetering/verslechtering van de kwaliteit van de publieke dienstverlening (Dahlberg & Holmberg, 2014). Het eenmalig bijwonen van een Democratiefestival is relatief klein in vergelijking met dergelijke grote gebeurtenissen. Daarnaast gaat het hier om een groep

⁶ Door afronding tellen de cijfers overigens op tot 100,1%.

⁷ Voor elk van deze onderwerpen vroegen we telkens: *Kunt u voor elke van de onderstaande democratische waarden aangeven hoe goed of slecht deze waarde tot zijn recht komt in Nederland?* ; en berekenden dan de verschillen tussen de voor- en na-meting. Het gaat uiteraard om een gemiddeld verschil en het zou dus kunnen dat extreem positieve verschillen en extreem negatieve gemiddelden elkaar opheffen. Dat is hier echter niet het geval. Voor alle stellingen zijn 80% of meer van de respondenten te vinden in het interval 1 punt boven of onder hun originele score. Op een schaal met een grote reikwijdte (1-10) moet dat geïnterpreteerd worden als ruis.

politiek geïnteresseerde, zeer tevreden burgers. Voor deze groep is het nog onwaarschijnlijker dat hun beeld van de democratie door een eenmalig event zou wijzigen.

Deelvraag 4. Bijdrage actief burgerschap

Inzake actief burgerschap zien we een vergelijkbaar beeld, maar is er wel iets meer beweging. We vroegen de respondenten hoe waarschijnlijk het is dat ze aan drie typische participatietypes zouden deelnemen: Inspraakavonden, contact leggen met een ambtenaar of politicus en lid worden van een partij.⁸

Tabel 5. Participatiewaarschijnlijkheid

	Gemiddelde
Inspraakavond(en) van uw gemeente bijwonen	6,18
Contact leggen met een gemeenteraadslid, wethouder, burgemeester of ambtenaar	6,62
Lid worden van een politieke partij	3,87

Noot: gebaseerd op respectievelijk 733, 722 en 529⁹ respondenten. De standaardafwijkingen zijn respectievelijk 2,47; 2,73 en 2,54. *Noot 2:* de schaal loopt van 1 (zeker niet) tot 10 (zeker wel). Een gemiddeld cijfer boven 6 geeft aan dat de respondenten gemiddeld eerder wel geneigd zijn om de participatie-activiteit uit te voeren; een score lager dan 6 duidt op het omgekeerde.

Sowieso valt ook hier weer op dat de respondenten duidelijk behoren tot het actieve deel van de Nederlandse bevolking. Gemiddeld genomen waren de respondenten al geneigd te participeren, en hoewel de waarschijnlijkheid dat men lid wordt van een politieke partij duidelijk het laagst is van de drie types participatie, mogen we niet vergeten dat zo'n 26% van de aanwezigen al lid was voor men naar het festival kwam.

Heeft het Democratiefestival dat actief burgerschap versterkt of niet?

Voor verreweg het grootste deel van de respondenten is de participatiewaarschijnlijkheid nauwelijks veranderd na het festival. Zo'n 2/3 van de respondenten gaf een score die maximaal 1 punt hoger of lager was dan eerder. Ook hier geldt dat dat op een schaal van 1 tot 10 als ruis moet worden geïnterpreteerd. Voor de waarschijnlijkheid om lid te worden van een politieke partij ligt dat percentage zelfs op zo'n 74%, wat eerder vergelijkbaar is met de percentages die we bij deelvraag 3 zagen.

Voor contact leggen met ambtenaren of politici en inspraakavonden zien we echter wat meer beweging, zij het dat deze niet overschat dient te worden. Wat we hier willen benadrukken is

⁸ Er zijn uiteraard meer participatiemogelijkheden denkbaar. Om de vragenlijst zo kort mogelijk te houden is gekozen voor drie participatiemogelijkheden. Uit de lijst mogelijkheden die in het LKO 2018, werd opgenomen is gekozen voor deze drie omdat het hier gaat om mogelijkheden die in iedere gemeente beschikbaar zijn (bv. in tegenstelling tot een referendum) en ze alle drie ook een directe relatie hadden met onderwerpen op het Democratiefestival.

⁹ Mensen die al lid zijn van een politieke partij zijn hier uiteraard niet meegerekend.

dat het hier om individuele veranderingen gaat, geen systematische: gemiddeld genomen stijgt of daalt de participatiewaarschijnlijkheid niet: het gemiddelde verschil is ongeveer 0. Verder zijn de standaardafwijkingen relatief groot.¹⁰ Oftewel: sommige individuele aanwezigen waren na het festival beduidend meer geneigd om te participeren, maar bijna evenveel aanwezigen waren beduidend minder geneigd te participeren. Er is geen systematisch patroon te ontwaren.

Dat is op zich niet onverwacht. Zaken zoals de waarschijnlijkheid om contact te leggen met bv. een burgemeester of wethouder worden mogelijk beïnvloed door contacten met wethouders op het festival. Echter, de richting van de verandering is dan erg afhankelijk van de individuele ervaring van de respondent. Aangezien er veel verschillende wethouders op het festival waren, kan die ervaring sterk verschillen per persoon. De festival-opzet en het brede programma zijn dus mogelijk een verklaring voor de bevinding dat we wel individuele verschillen zien maar geen systematische.

Tabel 6. Verandering in participatiewaarschijnlijkheid

	Gemiddeld verschil tussen voor-/na-meting	Standaard- afwijking
Inspraakavond(en) van uw gemeente bijwonen	+0,04	1,83
Contact leggen met een gemeenteraadslid, wethouder, burgemeester of ambtenaar	+0,06	1,95
Lid worden van een politieke partij	-0,03	1,67

Noot. Gebaseerd op respectievelijk 363, 361 en 263 respondenten. De standaardafwijkingen zijn respectievelijk 1,83; 1,95 en 1,67. *Noot 2:* het cijfer geeft aan hoeveel, gemiddeld genomen, de antwoorden op deze vragen die respondenten gaven voor en na het festival verschillen van elkaar. Een positief cijfer geeft aan dat de waarschijnlijkheid is toegenomen, een negatief cijfer dat deze is afgenomen. Dit cijfer kan minimaal -9 zijn en maximaal +9.

¹⁰ De standaardafwijking is de gemiddelde afwijking van het gemiddelde en geeft aan in welke mate de respondenten scores geven die dicht/ver van dat gemiddelde liggen. Hoe hoger de standaardafwijking, hoe hoger de spreiding.

Box 4a. Toelichting bij participatiewaarschijnlijkheid (survey-antwoorden)

- “Ik geloof wel dat het mensen kan inspireren politiek actief te worden.”
- “Ik vind dat de democratie gekoesterd moet worden, maar meer een participatieve democratie moet worden
- “Het is natuurlijk top-down georganiseerd, maar ik geloof dat participatie en betrokkenheid eigenlijk vanuit de gemeenten zelf moeten komen, en niet vanuit Den Haag.”
- “Het heeft mijn interesse in de democratie versterkt.”

Box 4b. Extracten uit de interviews

“Ik betwijfel of een evenement als het Democratiefestival daadwerkelijk participatie kan bevorderen. Het is natuurlijk top-down georganiseerd, maar ik geloof dat participatie en betrokkenheid eigenlijk vanuit de gemeenten zelf moeten komen, in plaats van Den Haag. Vanuit de gemeente moet je dat langzaam opbouwen en verbreden. Als het top-down is, blijft het [gewenste doel] halverwege ergens hangen. Ik denk dat het wat kleinschaliger georganiseerd had moeten worden, vanuit de gemeente. Op die manier ligt de drempel voor mensen om zich aan te melden een stuk lager.”

Vrouw, 66 jaar, hbo-plus

“Ik denk dat het zeker kan bijdragen aan participatie onder burgers. Je zal, denk ik, wel één bepaalde doelgroep aantrekken. Het is een specifieke laag van de bevolking die op dit soort evenementen afkomt. Ik vind het overigens wel een goede en laagdrempelige manier om met deze thema’s bezig te zijn.”

Vrouw, 38 jaar, wo

“De meeste mensen die je hier zult aantreffen, zijn mensen die zich toch al gehoord voelen in de politiek. Je trekt met zo’n festival toch geen mensen die niet politiek geïnteresseerd zijn. Ik vraag me af of je die überhaupt wel aan zou kunnen zetten tot participatie. Wat grotere namen uit politiek Den Haag op het programma zou daarbij al voor een deel helpen, denk ik.”

Vrouw, 37 jaar, wo

Conclusie: Wel enige individuele veranderingen, maar geen systematische

Samengevat kunnen we dus stellen dat, ook hier weer, blijkt dat het festival een geïnteresseerde groep burgers trok. Gemiddeld genomen is de participatiewaarschijnlijkheid bij de aanwezigen al hoog. Na het festival zien we inzake inspraakavonden en contacten leggen met ambtenaren en politici wel individuele verschillen, maar geen systematische veranderingen in participatiewaarschijnlijkheid.

Deelvraag 5. Niet-deelnemers: onbekend en/of onbemind

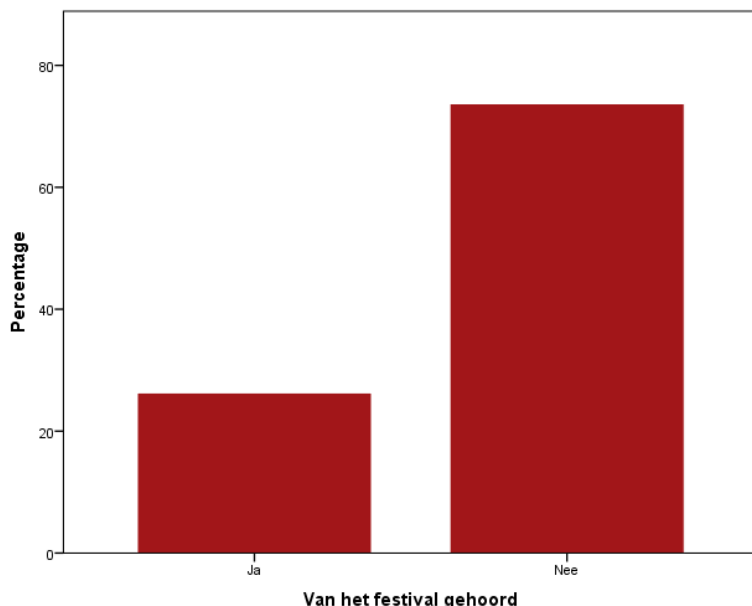
Introductie

Om een beeld te krijgen van hoe Nederlanders die niet-aanwezig waren op het festival naar het Democratiefestival kijken, hebben we een vragenlijst uitgezet bij het LISS-panel. Dit panel is van hoge kwaliteit en is daarom erg geschikt om een representatief beeld te krijgen op dit onderwerp. Voor meer informatie over de methodologische achtergrond, zie appendix 1. Hieronder analyseren we in welke mate het festival bekend was en of men er in geïnteresseerd is.

Ongeveer kwart had gehoord over festival

Ondanks het feit dat er zeker in de week voor het festival vrij uitgebreide berichtgeving over het democratiefestival te vinden was in kranten, op televisie en (vooral) op sociale media, is het festival toch vrij onbekend. Ongeveer een kwart van de respondenten geeft aan van het festival gehoord te hebben (26%).

Figuur 5. Heeft men van het festival gehoord?

Noot. Gebaseerd op 2202 respondenten. Respondenten konden op deze vraag ja of nee antwoorden.

Zij die van het festival gehoord hebben, deden dat in overweldigende mate via televisie en in mindere mate via krant. Ondanks het feit dat het festival een tijdje trending was op Twitter, geeft slechts zo'n 17% van de respondenten aan via sociale media van het festival gehoord te hebben. Dit bevestigt een beeld dat ook in ander onderzoek gevonden wordt: het belang van

sociale media, en zeker Twitter, voor informatievoorziening moet niet overschat worden (Jacobs et al., 2018).

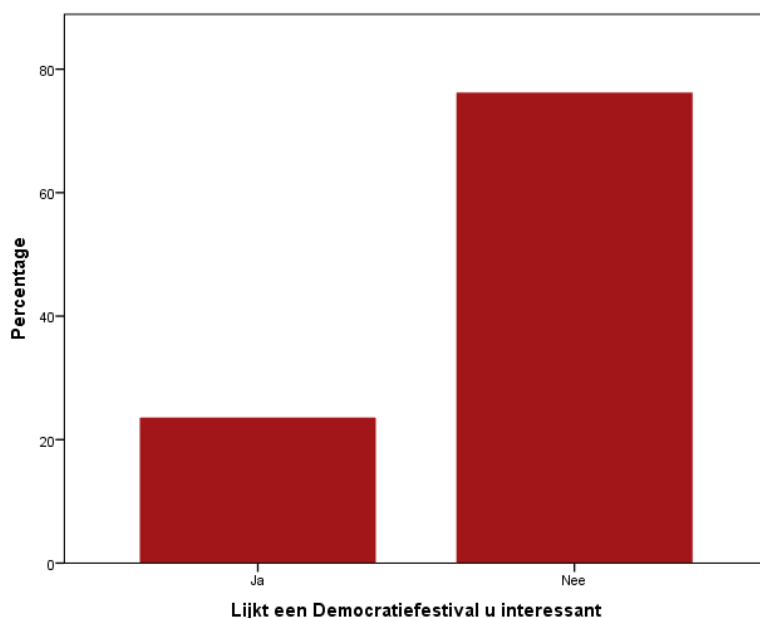
Tabel 7. Via welk kanaal of welke kanalen heeft u van het festival vernomen?

	Freq.	%
<i>Televisie</i>	382	67,1%
<i>Radio</i>	85	14,9%
<i>Krant</i>	231	40,6%
<i>Huis-aan-huis bladen</i>	15	2,6%
<i>Website</i>	26	4,6%
<i>Sociale media</i>	100	17,6%
<i>Mond tot mond</i>	27	4,7%
<i>Anders</i>	19	3,3%

Noot: de respondenten konden meerdere mogelijkheden aankruisen; gebaseerd op 579 respondenten.

Meeste niet-aanwezigen lijkt het niet interessant, want te weinig politieke interesse

Zo'n 23% van de respondenten geeft aan dat een Democratiefestival hem/haar interessant lijkt. Dat percentage ligt iets hoger bij de respondenten die van het festival gehoord hadden, maar slechts weinig (27% versus 22,5%).¹¹ Meer bekendheid van het festival zal dus niet automatisch leiden tot meer interesse in het festival.

Noot. Gebaseerd op 2199 respondenten. Respondenten konden op deze vraag ja of nee antwoorden.

¹¹ Dat beperkte verschil is overigens wel (niet) significant, zo blijkt uit een Mann-Whitney test ($p=0,03$).

Uit de toelichting die respondenten geven bij deze vraag, blijkt dat sommige respondenten het festival-element weinig aanspreekt, maar de meeste respondenten geven aan niet genoeg in politiek geïnteresseerd te zijn om ervoor naar een festival te gaan.

Mogelijk speelt de naamgeving van het festival hier een rol: het relateert het festival toch eerst en vooral aan politiek (in tegenstelling tot bijvoorbeeld de bevrijdingsfestivals).

Box 5. Toelichting bij vraag over interesse

- “Het onderwerp interesseert me onvoldoende om daar een dag vrije tijd aan te besteden.”
- “Ben niet bepaald een festivalganger.”
- “Ik hou niet zo van debatteren en praten over politiek.”
- “Ik vraag me af of het nut heeft voor de democratie.”

Deelvraag 6. Wat kan er beter volgens de respondenten?

We vroegen in de enquête via een open vraag ook aan de respondenten wat er beter kon in de toekomst. Daarnaast stelden we deze vraag ook aan aanwezigen die we via een kwalitatief face-to-face interview bevroegen. Uit de antwoorden op deze vragen komen de volgende elementen naar voren:

1. *Meer festival, minder politiek*

De respondenten geven aan dat ze tevreden waren over de inhoudelijke programmering, maar dat ze het festival-gedeelte in vergelijking daarmee nogal beperkt vonden. Men wilde graag bekendere bands of festival-acts. Daar liggen dus ook kansen voor het festival. Nu was het festival in de eerste plaats een evenement over politiek met een festival-randje; veel respondenten lijken eerder geïnteresseerd in een festival met een politiek randje.

Ze geeft een jonge aanwezige in een interview aan: “Ik zou liever wat meer dingen zien die geschikt zijn voor ons [jongeren]. Iets dat ons gewoon wat meer aantrekt. De naam Festival klinkt heel leuk voor jongeren, maar wij kennen festivals heel anders. Ik zou ook graag meer optredens en gasten zien die wij ook kennen. Het festival komt niet echt overeen met de naam en de beschrijving die wij op de website hebben gezien.” (*Vrouw, 16 jaar, voortgezet onderwijs*).

Of zoals een respondent in de survey het verwoordde: “De volgende editie mag ook minder Calvinistisch. Democratie sluit niet uit dat het leuk wordt, het kan het "leuke" aspect juist bevorderen.”

2. *Meer aansprekende sprekers; zoals Mark Rutte & influencers*

Naast aansprekende bands, gaven ook meerdere sprekers aan dat ze het jammer vonden dat de nationale politici, zoals Mark Rutte, niet op het festival aanwezig waren. De naam Mark Rutte viel meermaals. Een oudere vrouw die we interviewden zei hier bijvoorbeeld over: “Ik denk dat het wel voor herhaling vatbaar is. Als het volgend jaar opnieuw georganiseerd wordt, kom ik zeker terug en zal ik ook mijn man meenemen. Ik had wel graag Mark Rutte hier op het festival gezien.”

Daarnaast werd ook gesuggereerd om meer bekende namen uit de niet-politieke wereld uit te nodigen. In een interview zei een aanwezige hier bijvoorbeeld over: “Nodig ook influencers uit. Ze hebben 1 miljoen euro beschikbaar gesteld, daar moeten ze toch wat influencers voor kunnen regelen? Ik zit al anderhalf jaar in de social media marketingwereld, ik weet 100% zeker dat dat jongeren gaat aanspreken. Voor jongeren is dit evenement super interessant, want dit is wat ze over tien jaar gaan meemaken. Dit is gouden informatie voor ze, en het is nog gratis ook.” (*Man, 26 jaar, mbo*).

3. *Budget werd gezien als erg hoog*

Veel respondenten benoemen expliciet dat ze het budget erg hoog vonden en vroegen zich af of het niet mogelijk was om met meer sponsoring te werken. Dit aspect kwam niet alleen in de media-aandacht voorafgaand aan het festival vaak aan bod, maar werd ook zowel in de surveys als in de interviews meermaals expliciet aangehaald. Dat sentiment werd ook breed

gedeeld, ook door mensen die zeer tevreden waren met het festival. Zo zei één van de geïnterviewden: “Ik schrok wel van het budget dat voor het evenement beschikbaar is gesteld. Voor volgend jaar hoop ik dat een hoger percentage hiervan uit sponsoring zal voortkomen.” (Vrouw, 28 jaar, wo)

4. Toegankelijke locatie of meerdere locaties

Een punt dat door sommige respondenten genoemd werd, is dat men vond dat de locatie weinig toegankelijk was. Een locatie centraler in Nederland werd door een aantal respondenten geprefereerd. Eén van geïnterviewden deed een andere suggestie: “Ik zou het wel een idee vinden om het in meer steden te doen en het juist ook kleinschalig te houden. Ik neem even Rotterdam als voorbeeld. Dat je het dan niet in Ahoy organiseert, maar in een park. Dan komen mensen ook eerder uit interesse voor het evenement zelf en niet vanwege het feit dat er überhaupt een evenement is. Ik zou er misschien een vijfdaagse van maken. De ene dag in Nijmegen, de volgende dag in Den Haag, et cetera. Dat het een beetje rondtrekt.” (Vrouw, 29 jaar, hbo)

5. Meer promotie voor het festival

Veel respondenten gaven aan dat ze relatief weinig promotie zagen voor het festival. Als ze al promotie zagen, dan merkten ze die pas vrij laat op (in de week van het festival). Eén respondent suggereerde ook om meer te adverteren op commerciële zenders zoals RTL. Eén geïnterviewde zei bijvoorbeeld: “Een maand geleden kwam ik op de achterkant van de Uitkrant van Nijmegen een advertentie voor het festival tegen en toen heb ik me meteen aangemeld. De drie weken daarna heb ik er niks meer over gehoord of gelezen. [...] Ik vind het opmerkelijk dat het festival niet via een commerciële tv-zender als RTL gepromoot is. Dat zou een veel breder publiek hebben getrokken. Je moet de gemiste doelgroepen bereiken met de kanalen waar ze naar kijken. De promotie is dit jaar te selectief geweest.” (Man, 79 jaar, hbs). Gegeven het belang van televisie als communicatiemiddel, lijkt ons dit een zeer zinvolle suggestie.

Conclusies: tevreden, vrij homogene groep aanwezigen, weinig interesse bij afwezigen

1. Het festival werd bezocht door een vrij homogene groep aanwezigen

Hoewel er relatief veel jongeren aanwezig waren en er geen oververtegenwoordiging van gepensioneerde burgers was, ging het in een ander opzicht duidelijk om een relatief homogene groep aanwezigen. De aanwezigen waren beduidend hoger opgeleid dan de Nederlandse bevolking. Ook was een groot deel van de aanwezigen (mede) vanuit professionele interesse aanwezig. Dat betekent niet dat het festival enkel bezocht werd door 'lokale ambtenaren en bestuurders': een (nipte) meerderheid van de aanwezigen kwam uit persoonlijke interesse. Ook is dit percentage in lijn met (of hoger dan) de Democratiefestivals die als inspiratie dienden. De cijfers suggereren wel dat het hier gaat om een groep "politico's", mensen die genoeg geïnteresseerd zijn in politiek om er een weekenddag aan te besteden. Dat deze groep daarmee verschilt van de bredere samenleving, blijkt ook uit de enquête onder niet-deelnemers: zij zagen het festival vooral als een evenement over politiek en dat sprak hen minder aan.

2. De sfeer was aangenaam en een groot deel van de aanwezigen vond het festival nuttig

De aanwezigen waren in overweldigende meerderheid tevreden met het festival. Het overheersende gevoel is dat het een aangenaam festival was dat door een grote meerderheid van de aanwezigen ook werd gezien als nuttig. Het feit dat het festival gratis was, werd ook gezien als een voordeel. Voor de politiek geïnteresseerden was dit een aangename manier om zich verder te informeren over politiek en andere standpunten te leren kennen.

3. Na het festival individuele verschuivingen in participatiewaarschijnlijkheid, geen systematische

De aanwezigen waren in grote mate tevreden met het functioneren van de Nederlandse democratie en dat veranderde nauwelijks na het festival. Wat betreft actief burgerschap (in de vorm van participatiewaarschijnlijkheid), zijn er wel enige verschuivingen, maar deze zijn individueel, niet systematisch: sommige individuen waren minder geneigd contact te leggen met ambtenaren en politici, maar evenzoveel respondenten waren net meer geneigd te participeren. Gemiddeld genomen geldt: ze heffen elkaar op.

4. Het festival was onbekend bij een groot deel van de niet-aanwezigen

Bij zo'n driekwart van de niet-aanwezigen was het festival onbekend. Dat is opvallend, omdat het festival relatief veel aandacht kreeg op sociale media en tijdens de laatste week voor het festival. We vonden echter ook dat sociale media nauwelijks direct bijdragen aan de bekendheid van het festival. Televisie was een veel belangrijker medium. De analyse van de niet-aanwezigen wees er ook op dat meer bekendheid niet automatisch leidt tot meer geliefdheid: van hen die het festival kenden, vond nog steeds een kleine drie kwart het festival niet interessant. Aanvullende analyses suggereerden dat in haar huidige opzet het festival door veel mensen teveel wordt gezien als een evenement over politiek en te weinig als een festival. Hier liggen wellicht kansen voor een toekomstig democratiefestival.

5. Dilemma: democratie en/of festival

Tevens laat dit een belangrijk dilemma zien. In lijn met andere Democratiefestivals, zoals dat in Denemarken, was festival zeer populair bij de “politico’s”, de politiek geïnteresseerde burgers. Als de nadruk bij een toekomstig festival vooral op het festival-gedeelte komt te liggen, haken zij misschien af. Het Democratiefestival omzetten in een vorm van ‘vrijheidsfestival’ loopt het risico dat het simpelweg herhaalt wat al bestaat. Omgekeerd werd het festival nu erg gezien als een evenement over politiek. Dat deel nog meer versterken loopt het risico dat het festival veeleer een beroepsconferentie van participatieprofessionals wordt. Dat was nu niet het geval – een (nipte) meerderheid van de aanwezigen kwam uit persoonlijke interesse naar het festival. Maar het risico is er wel degelijk. De balans vinden tussen de twee uitersten is dus de uitdaging. Daarbij dient te worden opgemerkt dat op dit moment de balans wellicht net teveel oversloeg naar de inhoud. Er is winst te boeken door het Democratiefestival meer een festival te laten zijn. Daarbij kan ook gekeken worden hoe beide elementen elkaar kunnen versterken.

Appendix 1. Methodologische achtergrond enquêtes

Voor dit evaluatieonderzoek werd waar mogelijk gebruik gemaakt van bestaande vragen zoals deze van het Nationaal Referendumonderzoek, het Lokaal Kiezersonderzoek of het Nationaal Kiezersonderzoek (bv. inzake tevredenheid met het functioneren van de democratie in Nederland). Deze vragen werden aangevuld met vragen die specifiek gericht zijn op het Democratiefestival (bv. inzake of men het bezoek aan het democratiefestival nuttig vond).

1. Voor- en na-meting

De survey bij de aanwezigen (de voor- en de na-meting) werd verspreid onder de mensen die zich hadden ingeschreven op het democratiefestival en die conform de AVG hadden ingestemd met gecontacteerd worden voor het onderzoek (bijna iedereen vinkte dit aan: 99,8% van de respondenten). De vragenlijst werd meegestuurd met de algemene evaluatie die door de VNG werd gehouden om de respondent niet te spammen met meerdere vragenlijst-mails. De respons is terug te vinden in Tabel A1a en 1b.¹²

Tabel A1a. Respons survey voor-meting (aanwezigen)

	Frequentie	Percentage
<i>Uitgenodigd</i>	2.639	100%
<i>Non-respons</i>	1.844	69,9%
<i>Respons</i>	795	30,1%

Noot: De vragenlijst werd afgenomen van 26 augustus tot en met 30 augustus 2019 (tot de start van het festival; op dat moment sloot de enquête). *Noot 2:* Zoals gebruikelijk is bij vragenlijsten, vullen niet alle respondenten alle vragen in, vandaar dat bij de tabellen in de tekst telkens de netto-respons is weergegeven in een noot onder de tabel in kwestie.

Tabel A1b. Respons survey na-meting (aanwezigen)

	Frequentie	Percentage
<i>Uitgenodigd</i>	6.408	100%
<i>Non-respons</i>	4.801	74,9%
<i>Respons</i>	1.607	25,1%

Noot: De vragenlijst werd afgenomen van 1 tot en met 25 september 2019.

¹² Hoewel de respons-cijfers in lijn liggen met de normale respons bij online enquêtes afgenomen na politieke participatie (cf. Boogaard & Michels, 2016), was het mogelijk om een vergelijking te maken wat betreft onze respondenten en de bredere groep aanwezigen op de vraag wat de belangrijkste reden was om deel te nemen aan het festival (persoonlijk, beroepsmatig of beide). Deze vraag werd nl. ook gesteld bij inschrijving. Ze was niet verplicht in te vullen, maar 88,2% van de aanwezigen vulde deze vraag toch in. De verdeling was als volgt: 52% gaf aan uit persoonlijke overwegingen te zijn gekomen; 13% uit professionele en 35% noemde beide. In onze survey was dit cijfer zeer gelijkaardig: 52% gaf aan uit persoonlijke overwegingen te zijn gekomen, 12% uit professionele en 36% noemt beide. Dit geeft aan dat alvast op deze variabele de respondenten van de survey representatief zijn voor de bredere groep aanwezigen.

2. Survey niet-aanwezigen via LISS

Voor dit deel van het onderzoek is er gebruik gemaakt van het LISS-panel van CentERdata. 'LISS' staat voor Langlopende Internet Studies voor de Sociale wetenschappen. Dit panel is gebaseerd op een random sample op basis van het bevolkingsregister (waarbij gezinnen zonder computer een computer kregen om deel te nemen). In het LISS panel zitten mensen uit alle lagen van de Nederlandse bevolking. Zij vullen via internet vragenlijsten in en werken zo mee aan wetenschappelijke onderzoeken. Panelleden krijgen daarvoor betaald. CentERdata en het Centraal Bureau voor de Statistiek selecteren de leden voor het LISS panel. Deelnemers kunnen zich dus niet zelf aanmelden voor deelname aan het LISS panel. Omdat het onderzoek ingebed is in het langlopende LISS-panel, zijn er nadrukkelijke waarborgen voor de anonimiteit van de respondenten. Gegevens zijn niet te herleiden naar individuele burgers. Meer informatie over het LISS panel kan worden gevonden op www.lissdata.nl.

Het LISS-bestand is gebaseerd op een random steekproef, maar niet iedereen die benaderd wordt doet mee aan een onderzoek. Het is op voorhand moeilijk te traceren wat het responsepercentage van deze selectie is. Omdat het een panelonderzoek is, haken sommige mensen bovendien na een tijdje af. CentERdata selecteert daarom in samenwerking met het CBS nieuwe respondenten. Door te monitoren of gegevens uit het panel overeenkomen met bekende populatiegegevens, houdt CentERdata in de gaten of het bestand 'representatief' blijft.

Het onderzoek dat in deze publicatie wordt gepresenteerd is gebaseerd op een steekproef uit de populatie LISS panelleden van 18 jaar en ouder. De respons van dit deel van het onderzoek is wel gemakkelijk weer te geven.

Tabel A2. Respons survey LISS-panel (niet-aanwezigen)

	Frequentie	Percentage
<i>Uitgenodigd</i>	2.652	100%
<i>Non-respons</i>	450	17%
<i>Respons</i>	2.202	83,0%

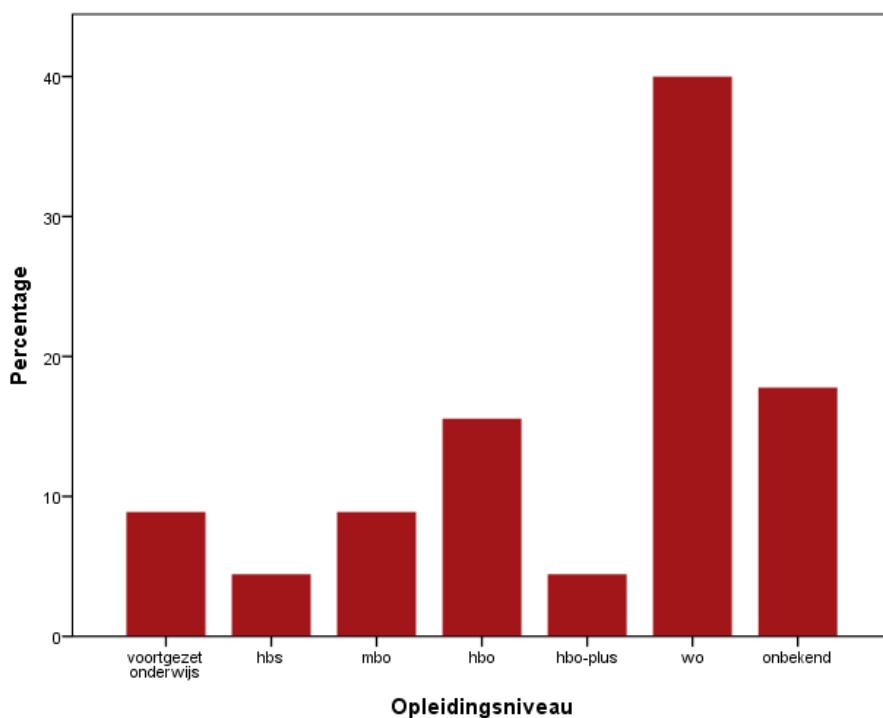
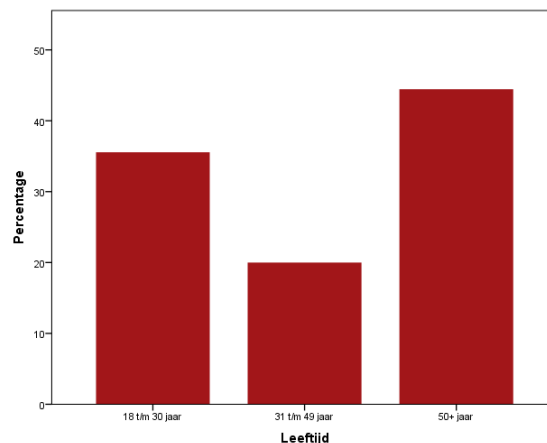
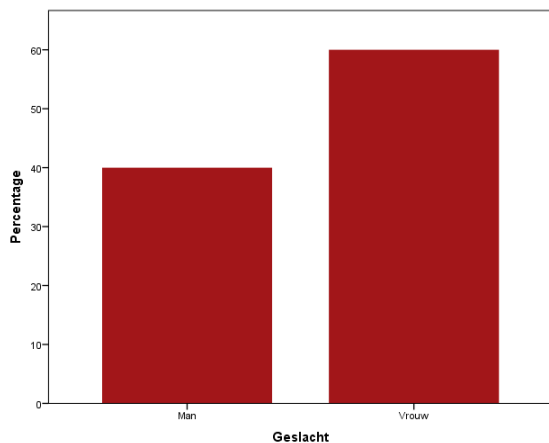
Noot: De vragenlijst was onderdeel van de maandelijkse meting van het LISS-panel en werd afgenomen in september.

Belangrijke aandachtspunten bij gebruik en interpretatie van de data

Elk steekproefonderzoek heeft zijn beperkingen. Bij de LISS-data gaat het om een steekproef en niet om de hele Nederlandse populatie. De percentages die hier genoemd worden moeten dus geïnterpreteerd worden met een betrouwbaarheidsmarge (doorgaans van +/-2%). Voor de voor- en na-meting geldt: niet alle aanwezigen hebben de enquête ingevuld. Hoeveel er goede redenen zijn om aan te nemen dat de resultaten representatief zijn, is het belangrijk om de cijfers niet als exacte percentages te lezen en vooral op de bredere patronen te letten.

Appendix 2. Achtergrond geïnterviewde aanwezigen (kwalitatieve gedeelte)

Tijdens het festival hebben we 37 aanwezigen geïnterviewd voor een nadere inkleuring en verdieping van de kwantitatieve gegevens. Daarbij werd gestreefd naar een diverse groep geïnterviewden om zoveel mogelijk perspectieven te verzamelen. Er werd extra aandacht besteed aan het contacteren/aanspreken van jongeren en niet-professionele bezoekers. In onderstaande staafdiagrammen geven we enkele achtergrondkenmerken van de geïnterviewden weer.

Appendix 3. Analyse Scandinavische en Baltische Democratiefestivals

	Duur	Unieke bezoekers ¹³	Man/vrouw	Leeftijden	Aanwezigen
Denemarken	4 dagen	40.000	–	Gewone burgers: hoogopgeleide ouderen met persoonlijke interesse	Burgers (50%) Professionals (40%) Vrijwilligers (10%)
Estland	2 dagen	9.000	40/60	20–29 jaar (40%) 30–39 jaar (23%) 40–49 jaar (15%) Overig (3–8%)	Voornamelijk deelnemers die geïnteresseerd zijn in maatschappelijke kwesties of willen ontwikkelen Geen concrete aantallen of percentages bekend
Finland	5 dagen	74.000 ¹⁴	–	–	–
IJsland	2 dagen	300	–	–	Lobbyisten (30%) Professionals (30%) Politici (20%) Burgers (20%)
Letland	2 dagen	10.000	–	Voornamelijk tussen 20–45 jaar	–
Litouwen	2 dagen	3.000	–	–	–
Noorwegen	6 dagen	25.000	50/50	35–55 jaar	Politici NGOs Professionals Media Burgers <i>Geen concrete aantallen of percentages bekend</i>
Zweden	8 dagen	40.000	–	–	Politici (sterke focus) Organisatoren Professionals Burgers <i>Geen concrete aantallen of percentages bekend</i>

Noot: sommige gegevens onbekend (–). Bron: Buhl, Elvang & Wolff, 2017.

¹³ Gebaseerd op schattingen.

¹⁴ Slechts gebaseerd op bezoekers van de 170 evenementen, het gaat dus niet om unieke bezoekers, maar om een telling per evenement. Het aantal unieke bezoekers ligt dus wellicht lager, en zeker niet hoger.

Literatuurlijst

Boogaard, G. & Michels, A. (eds.) (2016). *G1000. Ervaringen met burgertoppen*. Boom: Boombestuurskunde.

Buhl, A., Elvang, Z. & Wolff, M. (2017). Democracy Festival. Introduction.

https://static1.squarespace.com/static/5ca46d3434c4e242889adff5/t/5caf696e9a7f164585c2af/1555025798325/DF_Introduction+komp.pdf. Laatst bezocht op 3/11/2019.

Dahlberg, S., & Holmberg, S. (2014). Democracy and bureaucracy: How their quality matters for popular satisfaction. *West European Politics*, 37(3), 515-537.

Jacobs, K. T. E., Klinger, M. V., Kolk, H., van der Krieken, K. H. J., Rooduijn, M., & Wagenaar, C. C. L. (2018). *Het Wiv-referendum: Nationaal Referendum Onderzoek 2018*. Enschede: Gildeprint.